

**ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ»,
«КОМПЕТЕНЦІЯ», «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»**

Розглядаються й аналізуються поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність».

Ключові слова: *знання, уміння, навички, компетентність, компетенція, професійна компетентність, комунікація.*

Постановка проблеми

Вступ. На сучасному етапі розвитку освітній процес у вищій школі характеризується глибокими змінами, що спрямовані на забезпечення його цілісності, системності та формування у студентів високого рівня професійної підготовки. Має місце попит на висококваліфікованих фахівців, здатних творчо розв'язувати складні завдання, прогнозувати і моделювати результати власної професійної діяльності, шукати шляхи і засоби самовираження і самоствердження в умовах практичної, самостійної роботи. Зміни знайшли відображення в основних нормативно-правових документах про стандарти вищої освіти — це стосується розробок професійних стандартів як основи побудови Національної рамки кваліфікацій та Національної системи кваліфікацій України. Стандарти професійної освіти нового покоління вже вимірюються рівнем професійної компетентності, що характеризують стан конкурентоспроможності персоналу сучасних організацій і ставлять питання щодо понять «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність». Але серед зарубіжних і вітчизняних учених ще й досі існують різні погляди стосовно сутності цих понять. Це обумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У педагогіці вищої школи існує проблема з'ясування сутності й співвідношення таких понять, як «компетенція» і «компетентність», поряд з цими поняттями ще використовуються низки понять: «кваліфікація», «ключова кваліфікація», «професійна компетентність», «ключові компетенції», «предметні компетентності» та ін. Фундаментальний теоретичний аналіз зазначених понять здійснили М. Армстронг, Ч. Вудруф, О. Грішнова, Л. Івановська, А. Казановський, В. Лозовецька, Ю. Одегов, В. Плохій, Г. Руденко, Е. Зеєр, А. Хуторський та ін. Аналіз наукової педагогічної літератури показав, що це складні, багатокомпонентні, міждисциплінарні поняття. Однак багато моментів стосовно цієї проблематики ще й досі залишаються не вирішеними.

Метою статті є визначення природи та сутності проблеми та співвідношення понять «компетентність», «компетенція» і «професійна компетентність», вивчення змісту, взаємозв'язку категорій «компетентність» та «компетенція».

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні у суспільстві цінується вміння раціонально планувати свою діяльність, нестандартно мислити, пропонувати творчі ідеї для отримання принципово нового рішення. Працівник нового типу — професійно та соціально мобільний, який має глибокі професійні знання в інтегрованих професіях, володіє економічними і правовими знаннями, основами наукової організації праці і культури виробництва, здатен до

технічної та соціальної творчості, до самовдосконалення, готовий до роботи в різних формах організації праці і виробництва в умовах конкуренції. [15, 7–9]. Тому у системах вищої освіти акценти все більше зміщуються з самого процесу підготовки та термінів викладання з окремих навчальних предметів на результати навчання, формування у майбутніх випускників навчальних закладів, працівників підприємств тих компетентностей, що необхідні їм для ефективної діяльності на своєму робочому місці. Ще однією потребою з'ясування сутності та співвідношення понять «компетентність» і «компетенція» є започаткування розробок професійних стандартів як основи для побудови Національної рамки кваліфікацій та Національної системи кваліфікацій в Україні. Між тим можна зазначити, що іноді, надаючи характеристику щодо його професійного рівня, використовують терміни «компетентність» і «компетенція» як синоніми.

У тлумачному словнику С. Ожегова поняття «компетенція» визначається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийхось повноважень, прав» [13, 289]. В «Новейшем энциклопедическом словаре» поняття «компетенція» визначається як «коло повноважень якого-небудь органа, посадової особи; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід» [11, 595]. У тлумачному словнику сучасної російської мови під компетенцією розуміють «коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ» [16, 358]. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [12, 874].

У наведених тлумаченнях поняття «компетенції» загальним є їх змістова основа: *знання*, які повинна мати особа; *коло питань*, в яких особа повинна бути обізнана; *досвід*, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, статуту. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти цього поняття.

В основі терміну «компетенція» лежить латинське *competentia*, що походить від *compe-te* — взаємно прагну, відповідаю, підходжу; знання, коло повноважень особи, досвід, а під «компетентністю» розуміється поінформованість, обізнаність, авторитетність; кваліфікація, результативність. Педагогічна наука оперує поняттями «компетентність, компетентності», водночас нові стандарти освіти притримуються поняття «компетенція».

Якщо заглибитись у власне розуміння і сприйняття, то компетентність — це певна освіченість, майстерність, обдарованість тощо. Бути компетентним — це одне й теж, що почуватися вільно, добре розбиратися у якій-небудь галузі життя. Компетенція, в свою чергу, маленький елемент широкого поняття компетентності. Володіючи різними видами компетенції, людина може й не бути компетентною.

Отже, компетенція — це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного розв'язання якого-небудь завдання, а компетентність — це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми. Компетентність виступає в українській і російській мовах як якість, характеристика особи, яка допомагає їй (або навіть дає право) розв'язувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності

людини. Під компетентністю в загальному смислі розуміють особисті можливості посадової особи, її кваліфікацію (знання, досвід), що дають змогу брати участь у розробленні певного кола рішень [7, 40]. Володіння певною компетентністю передбачає наявність здібності мобілізувати знання, вміння, досвід і засоби поведінки в умовах конкретної ситуації, конкретної діяльності. Під компетентністю розуміють здатність спеціаліста до досягнення чітко визначеної мети, ефективного здійснення професійної праці у певній галузі діяльності. Компетентність — це особистісна характеристика, яка засвідчує реальну здатність до виконання професійних дій. Компетентному фахівцю мають бути властиві, принаймні, три відмінних характеристики, а саме: ефективність праці, мобільність та гнучкість, постійний професійний саморозвиток і самовдосконалення. У більшості країн у поняття компетентності включаються, як мінімум, такі компоненти: ефективне виконання індивідуальних професійних обов'язків, здатність розв'язувати складні нетипові завдання, особистісна відповідальність за результати роботи та її удосконалення, здатність до прогностичного застосування знань і умінь та ін. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність».

Провівши аналіз сутності понять «компетенція» і «компетентність», розглянутий низкою вчених, можна виокремити кілька наукових підходів до трактування цих феноменів.

Перший підхід відображає діалектику їх взаємодії (компетентність є актуальним проявом компетенції) і стосується їх ролі в забезпеченні зв'язку теоретичних і практичних складових освіти. Розробники цього підходу (П. Борисов, І. Родигіна, О. Савченко, М. Чошанов та ін.), підкреслюючи практичну сторону сутності поняття «компетентність», зазначають, що це здатність застосовувати набуті знання і вміння на практиці в різних життєвих і професійних ситуаціях. Цінність такого погляду на компетентність в тому, що вона підсилює і сприяє розвитку практичного аспекту освіти [5, 95].

Другий підхід у з'ясуванні змісту понять «компетенція» і «компетентність» характеризується тим, що вони визначаються через категорії «здатності», «готовності», «здібності» (І. Єрмаков, О. Пометун, Дж. Равен, С. Шишов та ін.). Наприклад, компетенція визначається як загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, набутих завдяки навчанню, а компетентність розглядається як здатність здійснити процедуру мобілізації здобутих знань, умінь і досвіду та перевести їх в умови конкретної діяльності. Обґрунтовуючи зміст поняття «компетентність», Дж. Равен визначає його як специфічну здібність, котра потрібна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, яка охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [14].

Прихильниками *третього підходу* у з'ясуванні сутності компетентності (О. Овчарук, Н. Бібік, Б. Борисов та ін.) цей феномен розглядається як оцінна категорія, яка є ступенем або рівнем здатності особистості ефективно діяти.

Четвертий підхід відображає концепцію системного утворення поняття «компетентність» (О. Дахін, В. Краєвський, А. Хуторской та ін.), за нею компетентність — це сукупність особистісних якостей учнів (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), які зумовлені досвідом його діяльності в певній соціальній і особистісно значущій сфері [1, 64].

У свою чергу, В. Луговий пропонує наступне пояснення поняттям: компетентність (компетентності) або компетенція (компетенції):

А. *Компетентність* — певна загальна характеристика особи, яка складається з окремих компетенцій, набутих, скажімо, в освіті. Тобто компетентність — загальна, компетенції — частинні і є складовими цілого (компетентності).

Б. *Компетентність* — інтегральна особистісна характеристика, яка розкладається на диференціальні компетентності. Тобто, загальна компетентність складається з окремих частинних компетентностей. При цьому терміну компетенція (компетенції) надається значення юридичного характеру як певних (приміром, посадових) повноважень, надання особі для виконання покладених на неї функцій. Цієї інтерпретації дотримується і автор (В. Луговий).

В. *Компетентність* (компетентності) та *компетенція* (компетенції) використовуються для позначення різних груп особистих якостей, приміром, за цільовими критеріями, відповідно, «студент повинен знати» та «студент повинен робити».

Г. *Компетентність* та *компетенція* розглядаються як тотожні поняття і вживаються рівноправно за законами випадковості.

Із зазначеного випливає той факт, що у вітчизняній педагогічній лексиці існує два терміни — компетентність і компетенція, які вживаються в однині і множині та в різних значеннях [10, 8].

В. Луговий розводить за значенням два майже тотожні поняття «компетентність» і «компетенція», закріпивши за першим — особисті якості, за другим — повноваження особи [10, 9–10].

Узагальнюючи різні підходи до тлумачення понять «компетенція і компетентність», можна зазначити, що *компетенція* визначається колом повноважень, які передбачають загальну здатність особистості виконувати певні функції, що ґрунтуються на сукупності знань, умінь, навичок і досвіду діяльності щодо визначеного кола об'єктів дійсності, необхідних для соціокультурного існування, а *компетентність* — інтегрована характеристика якостей особистості, які передбачають наявність у неї різних компетентностей, що об'єднуються у загальну здатність і готовність людини до продуктивної діяльності на основі сформованих ціннісно-смыслових орієнтацій і ставлень, здобутих знань, сформованих умінь, набутого досвіду та поведінкових реакцій.

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що поряд з поняттям «компетентність» у наукових дослідженнях зустрічається поняття «професійна компетентність», яка трактується, як [3]: психічний стан, що дає змогу діяти самостійно та відповідально, володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції (А. Макарова); ціннісні орієнтації спеціаліста, мотиви його діяльності, загальна культура, стиль взаємодії з довколишніми, усвідомлення світу навколо себе і себе у світі, здатність до самовдосконалення та саморозвитку (Т. Браже); інтегральна характеристика ділових й особистісних якостей фахівця, що відбивають рівень знань, умінь, досвід, достатній для здійснення мети певного роду діяльності, а також його моральну позицію (С. Батышев) [4]; система умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують можливість виконання професійних обов'язків певного рівня (Г. Курдюмов).

Введення поняття «професійна компетентність» обумовлено широтою його змісту, інтегративною характеристикою, яка об'єднує такі поняття, як «професіоналізм», «ква-

ліфікація», «професійні здібності» та ін. [1, 10]. «Професійна компетентність — глибокі знання, широка ерудиція в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність, володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами розв'язання творчих завдань» [9].

Під професійною компетентністю розуміють здатність, готовність особистості приймати ділові рішення в області професійної діяльності на основі здобутих у процесі фахової підготовки знань, умінь і навичок та активної життєвої позиції. Р.Гуревич під професійною компетентністю розуміє особливу організацію знань та умінь, що допомагають спеціалісту успішно діяти у професійній галузі у будь-яких, зокрема, й екстремальних умовах. За основні характеристики компетентності він виділяє такі: багатство знань, що відповідають умовам достатності для продуктивної професійної діяльності; системність організації та структурування знань, усвідомлення реальних зв'язків між елементами, класифікованість; таксономізованість знань, виділення основних вузлових елементів; релятивність взаємозв'язків поля знань, можливість оновлення як змісту, так і взаємозв'язків під впливом об'єктивних фактів; фундаментальність знань, визначальна роль загальних принципів, ідей; методологічність, прагматизм, неперервність зв'язків: «знання – діяльність»; рефлексивність знань [6].

Питання професійних компетентностей були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Розвиток досліджень про професійну компетентність має кілька напрямів: від аналізу психологічних основ професійної діяльності викладачів (Л. Виготський, А. Леонт'єв, Д. Ельконін) до розробки основ формування педагогічної спрямованості викладача й розвитку професійно важливих якостей особистості в цілому (А. Орлов, Н. Кузьміна, І. Лернер, М. Скаткін та ін.); і далі до визначення сутності джерел педагогічної творчості (В. Андрєєв, Ю. Кулюткин, М. Поташник). Окремі аспекти компетентнісного підходу в професійній освіті досліджують також українські вчені: І. Бех, Д. Гришин, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Подмазін, О. Пруцакова, В. Сериков, Н. Баловсяк та ін.

Хоча поняття «професійна компетентність» широко використовується в педагогічній літературі, однак чітко визначеного розуміння цього феномену ще не існує. Науковці здійснюють всебічний аналіз професійної компетентності у різних напрямках, зокрема: контекстність, комплексність і креативність компетентнісно орієнтованої професійної освіти визначала Н. Кропотова; професійну компетентність особистості у контексті безперервної освіти вивчала О. Брикіна; фрагмент концепції професійного становлення фахівця запропонувала Т. Каткова; сутнісні характеристики професійної компетентності були предметом дослідження О. Булавенко; загальнонаукові підходи до визначення професійної компетентності характеризувалися О. Гурою; становлення професійності людини як реалізацію індивідуального ресурсу професійного розвитку розглядав С. Дружиллов; характеристику функцій процесу становлення особистості та діяльності фахівця як професіонала здійснював Ф. Іванов; О. Парфьонова визначала взаємозв'язок професіоналізму та професійної компетентності; понятійно-термінологічні проблеми професійної компетентності вирішував А. Петров; аналіз змісту поняття «професійна компетентність» здійснював В. Пилаєв та ін.

Підсумовуючи основні підходи до розуміння понять «компетентність» та «професійна компетентність», можна стверджувати, що професійна компетентність — це професійно-статусні можливості щодо здійснення людиною державних, соціальних й

особистісних повноважень у професійній діяльності. Компетентність характеризує інтегрованість людини в професійну діяльність, наявність соціальної та психологічної зрілості, професійне спрямування світогляду особистості та наявність відповідних ціннісних орієнтацій. Інакше кажучи, *професійна компетентність* трактується як інтегральна характеристика особистості, що визначає здатність фахівця розв'язувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів.

Як бачимо, професійна компетентність сучасного спеціаліста є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується під кутом зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожен із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю; всі ці підходи знаходяться у взаємозв'язку один з одним і взаємодоповнюють один одного.

Висновки

Отже, поняття «компетентність» і «компетенція» є взаємопов'язані та взаємообумовлені, але нетотожні одне одному. Це ж саме стосується сутності й співвідношення таких понять, як «компетентність» і «професійна придатність» працівника. Поняття «компетентність» певною мірою відображає якісні та кількісні аспекти конкурентоспроможності працівника на займаній посаді чи робочому місці, а професійна компетентність — це інтегративна якість, яка включає рівень оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, а також особистісну компетентність, яка виявляється, передусім, у комунікативності, творчості і креативності. Професійна компетентність — складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграцій досвіду, теоретичних знань, практичних вмінь і значущих особистісних властивостей, які зумовлюють виконання професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник / А. М. Алексюк. — К. : Либідь, 1998. — 560 с.
2. Армстронг М. Практика управління людськими ресурсами / М. Армстронг ; пер. с англ. ; под ред. С. К. Мордовина. — СПб. : Питер, 2004. — 832 с.
3. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Баловсяк. — К., 2006. — 27 с.
4. Батышев С. Я. Энциклопедия профессионального образования / С. Я. Батышев. — М. : РАОАПО, 1998. — 440 с.
5. Бондар С. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність і структура / С. Бондар // Освіта і управління. — 2007. — Т. 10. — № 2. — С. 93–99.
6. Гуревич Р. С. Теоретичні і методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук / Р. С. Гуревич. — К. : 1999. — 42 с.

7. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека [электронный ресурс] / И. А. Зимняя. — Режим доступа : Интернет-журнал «Эйдос». — 2006. [http:// www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm](http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm)
8. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. — 2003. — № 3. — С. 3–10.
9. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. — К. : Знання, 2005. — 486 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
10. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс / В. І. Луговий // Вища освіта України: тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». — 2009. — № 3(1). — С. 8–14.
11. Новейший энциклопедический словарь. — М. : АСТ ; Астрель ; ООО «Транзиткнига», 2004. — 1424 с.
12. Новий тлумачний словник української мови / уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. — К. : АКОНІТ, 2006. — Т. 1. — 926 с.
13. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. — 23-е изд., испр. — М. : Рус. яз., 1990. — 917 с.
14. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен ; пер. с англ. — М. : Когито-Центр, 2002. — 396 с.
15. Тархан Л. З. Введение в профессию инженера-педагога швейного профиля: учеб. пособие / Л. З. Тархан. — Симферополь : Крымское учеб.-пед. гос. изд-во, 2006. — 172 с.
16. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков ; под ред. Н. Ф. Татьянченко. — М. : Альта-Пресс, 2005. — 1216 с.

Свириденко Е. Н.

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ «КОМПЕТЕНЦИЯ», «КОМПЕТЕНТНОСТЬ», «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ»

Рассматриваются и анализируются понятия «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность».

Ключевые слова: знания, умения, навыки, компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, коммуникация.

Svyrydenko O. M.

ABOUT THE RETATIONSHIP BETWEEN THE CONCEPTS «COMPETENTION», «COMPETENCE», «PROFFESIONAL COMPETENCE»

Examined and analysed concepts «competence», «jurisdiction», «proffessional competence».

Key words: knowledge, ability, experiences, competence, proffessional competence, kommunikativon.